

Esra TURGUT

Yüksek Lisans Öğrencisi | Graduate Student
Samsun Üniversitesi, Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, Tarih Ana Bilim Dalı, Samsun-TÜRKİYE
Samsun University, Institute of Graduate Studies, Department of History, Samsun-TURKIYE
ORCID: 0009-0005-6584-3695
esra_92_55@hotmail.com

Ali KOZAN

Doç. Dr. | Assoc. Prof.
Samsun Üniversitesi, İnsan ve Toplum Bilimleri Fakültesi, Tarih Bölümü, Samsun-TÜRKİYE
Samsun University, Faculty of Humanities and Social Science, Department of History, Samsun-TURKIYE
ORCID: 0000-0002-8776-2379
ali.kozan@samsun.edu.tr

Selçuklu Kaynaklarında Sefih Hükümdar İmgesi: II. Gıyâseddin Keyhusrev

Öz

Türk-İslam tarih yazıcılığı geleneğinde bir paradoks olarak gazî sultan imgesine karşın bir sefih sultan imgesinden bahsetmek mümkündür. Kaynaklar, iktidar sürelerinde sefahate düşkünlükleri ve bu nedenle pasif bir yönetim anlayışı sergiledikleri iddia edilen hükümdarlardan eleştiri diliyle söz eder. Bu bağlamda zâhid ve gazi hükümdarların devletin refah, yükseliş ve ihtişamına; kabiliyetsiz ve sefih hükümdarların ise bu durumun aksine devletin gerilemesine ve dağılmasına delalet ettiği vurgulanır. Özel hayatları ve/veya devlet yönetiminde gösterdikleri düşük profille eleştirilen idareciler aslında devletin çöküşünün de habercisidir. Bu bağlamda Gazneli sultanı Mesud (1030-1041), Irak Selçuklu meliki II. Tuğrul (1177-1194) ve Harezmşah meliki Ebubekir (1191-1210) gibi idareciler söz konusu gelenekte sefih hükümdar imgesinin ilk örnekleri arasında yer alır.

Bu geleneğin bir uzantısı olarak Selçuklu kaynaklarında eleştirilen bir diğer hükümdar ise ideal sultan imgesinden uzak dünyaperest bir sefih olarak tasvir edilen II. Gıyâseddin Keyhusrev (1237-1246)'dir. Küçük yaşta Selçuklu tahtına çıkması, tahta çıkış süreci, yaşam tarzı, devlet adamlarına karşı tutumu, Babai ayaklanması ve Köseadağ Savaşı'ndaki başarısızlıkları gibi unsurlar bu yaklaşımın gerekçeleri olarak sıralanır. Bu tasvirde aslında, liyakatsiz olarak görülen Keyhusrev üzerinden sefahatin maddi ve manevî iki çöküşüne sebebiyet verdiği olgusu meşrulaştırılır: devlet ve ahlak. Kroniklerde sefahat eleştirisi bağlamında geçen rivayetler ve değerlendirmeler ise onların mikro nasihatname veya siyasetname pasajları olarak değerlendirilmesine kapı aralar. Bu çalışmada, Selçuklu kaynaklarında II. Gıyâseddin Keyhusrev'e yönelik sefahat eleştirileri, eleştirilerin gerekçeleri ve dönem tarih yazımında sefih hükümdar imgesi ele alınmıştır.

Anahtar Kelimeler: Türkiye Selçukluları, Gazâ, Gazî Sultan, Sefih Sultan, II. Gıyâseddin Keyhusrev.

The Image of the Debauched Ruler in Seljuk Sources: Gıyaseddin Keyhusrev II

Abstract

As a paradox in the Turkish-Islamic historiographical tradition, it is possible to talk about the image of a debauched sultan as opposed to the image of a gazi sultan. Sources criticize rulers who were alleged to have indulged in debauchery during their reigns and therefore exhibited a passive approach to governance. In this context, it is emphasised that zâhid and gazi rulers signify the prosperity, rise and splendour of the state, while incompetent and debauched rulers, on the contrary, signify the decline and disintegration of the state. The administrators, criticized for their private lives and/or low profile in state administration, are in fact the harbingers of the state's downfall. In this context rulers such as the Ghaznavid sultan Massoud (1030-1041), the Iraqi Seljuk ruler Tuğrul II (1177-1194) and the Khwarezmshah ruler Abu Bakr (1191-1210), are among the first examples of the image of the debauched ruler in this tradition.

As an extension of this tradition, another ruler criticised in Seljuk sources is Gıyaseddin Keyhusrev II (1237-1246), who is depicted as a worldly debaucher far from the ideal sultan image. Factors such as his ascension to the Seljuk throne at a young age, his accession to the throne, his lifestyle, his attitude towards statesmen, his failures in the Babai uprising and the Köseadağ War are listed as the reasons for this approach. In this portrayal, Keyhusrev, who is

seen as unworthy, legitimizes the fact that debauchery causes two material and spiritual downfalls: the state and morality. The narratives and evaluations in the context of criticism of debauchery in the chronicles open the door to their evaluation as passages of micro-advice or political writings. In this study, the criticisms of debauchery against Gıyâseddin Keyhusrev II in Seljuk sources, the justifications of the criticisms and the image of the debauched ruler in the historiography of the period are discussed.

Keywords: Turkey Seljuks, Gazâ, Gazî Sultan, Debauched Sultan, Gıyâseddin Keyhusrev II.

Giriş

Kelime anlamı olarak “sflh” kökünden “ısrâf, kötü idare, lekeli hayat” gibi anlamları olan sefihlik, “insana ârız olan ve onu şer‘in ve aklın gereğine aykırı davranmaya sevk eden hiffet (Apaydın, 1996, s. 515)” aklı melekeleri yerinde olup selîm aklın ve şer‘in esaslarına aykırı tedbirsiz olarak malını tedbirsizce harcayan (Kahraman, 2002, s. 248; Onur, 2016, s. 108) anlamlarında kullanılmıştır.

“Sefih” veya “sefahat” kelimesi ilk olarak İslam tarihi için de kaynak özelliğini haiz Kuran-ı Kerim’deki ayetlerde karşımıza çıkar. “Malı saçıp savuran ve kendini idare edemeyen sefihlere, Allah’ın size geçim vasıtası kıldığı mallarınızı veya onların sizin idarenizde bulunan mallarını teslim etmeyin...” (Karaman vd., 1997, s. 76) ve “İçimizdeki birtakım sefihlerin, bilgisizlerin ettiği şeyler yüzünden bizi helâk mı edeceksin? ...” (Karaman vd., 1997, s. 168) şeklindeki her iki ayette de geçen “*süfêhâ*” (sefihler) ifadesi, İslam kültüründe sefih olarak nitelendirilen kişilere olan yaklaşımın temel dayanağı olarak kabul edilmektedir.

Kaynaklarda geçen sefih hükümdar rivayetleri, sefihin hacredilebileceği (haklarını kullanma ehliyetinin ortadan kaldırılacağı) ve mallarına el konulabileceği fikhî hükmüne iktibasla (Apaydın, 1996, s. 516) topluma yük olan hükümdarların kamu yararı açısından yönetme ehliyetlerine haiz olmadıklarına hamledilir. (Onur, 2016, s. 117) Bu bağlamda zâhid, gazi, mücâhid ve fâtihtir hükümdar imajının devletin refah, yükseliş ve ihtişamına delalet ettiği; iş u işretle meşgul olarak ahlakî/dinî çöküşe yol açan kabiliyetsiz ve tecrübesiz sefih hükümdar imajının ise bu durumun aksine devletin gerilemesine ve dağılmasına delalet ettiği vurgulanır. Kaynakların sefahat rivayetleriyle eleştirdiği ve bir sonraki bölümde örnekleri verilen hükümdarlar gerek iktidarları boyunca gerekse belli dönemlerde hükümet işlerini sekteye uğrattıkları ve yozlaştırdıkları gerekçesiyle yetkilerinin kısıtlanarak yahut tamamen yönetimden el çektilerine iktidarı emin vasfını hâiz bir yöneticiye devretmesi istenen kişilerdir.

Selçuklu tarih yazımında Türkiye Selçuklu hükümdarı Gıyâseddin Keyhusrev (1237-1246)’in sefih hükümdar olarak algılanmasının gerekçelerine odaklanan bu çalışma, Anooshahr’ın zâhid ve müsrif; gazî ve sefih hükümdar paradoksunu merkezine alır. (Anooshahr, 2002, s. 123-128; s. 149-153) Nitekim Anooshahr’a göre ikili karşıtlıklar üzerinden bu tür tarih yazımının ilk örnekleri Emevi ve Abbasi halifelerine yönelik tarih yazımında karşımıza çıkar. Bu durum Türk-İslam tarih yazıcılığında ise Gazneli dönemine ilişkin rivayetlerde kendini gösterir. Nitekim şahsen cesur olmakla birlikte sefih bir hayatın yozlaştırıcı etkilerine kapılan, adaleti gözetmekte başarısız olan beceriksiz hükümdar Sultan Mesud (1030-1041), göçebe hayat tarzını benimseyerek disiplinli bir fetih hareketi yürüten Selçuklular karşısında hükümdarlığı kaybederek Gaznelileri çöküş sürecine götürür. (Anooshahr, 2002, s. 7) Bu bağlamda Sultan Mesud, yaşam tarzı ve yönetim anlayışından memnun olmayan dönem tarihçileri için sefih hükümdar modelinin hareket noktası olur. (Kazvinî, 2015, s. 24-25; Beyhakî, 2022, s. 521-522, 573, 602)

Kaynakların Gazneli Mesud’a attığı sefih hükümdar tipi, aslında Büyük Selçukluların yeni bir gaza devleti olarak doğuşuna zemin hazırlar. Diğer bir ifadeyle devleti yıkılış sürecine götüren bir hükümdar olarak Sultan Mesud, tarih yazımında da mağlup hükümdar olarak hedef haline getirilir. Ondan yaklaşık iki asır sonra II. Gıyâseddin Keyhusrev de sefih hayat tarzını benimsediği ve Türkiye Selçuklularının dağılıp evresine girmesine neden olduğu gerekçesiyle dönem tarih yazımında eleştirilerin hedefi olur. Diğer bir ifadeyle Gıyâseddin Keyhusrev, düzen

ve refahın ardından gelen kaosun sorumlusu olarak gösterilir. Dönem kaynaklarının Keyhusrev'i tenkit ederek sefih sultan imajı oluşturma gayreti içerisinde olan propagandist tavırları aslında meşruiyetini yitiren sultanın tenkidinden hareketle müstakbel sultanlara yönelik bir meşruiyet üretilme çabasını da haizdir. Bu çalışma gerek özel hayatı gerekse devlet yönetiminde gösterdiği başarısızlık nedeniyle Selçuklu tarih yazıcılığı evreninde sefih hükümdar olarak eleştirilen II. Gıyâseddin Keyhusrev'e ilişkin tarih yazımının gazi-sefih paradoksu çerçevesinde değerlendirilmesinden oluşmaktadır.

1. Sefih Hükümdar İmgesine Yönelik İlk Rivayetler

İslam kaynakları, Sasani hükümdarı Behrâm-ı Gur (420-438) örneğinde olduğu gibi İslam öncesi döneme ait sefih hükümdar imgesinden bahsetseler de (Taberî, t.y., s. 469-470), İslam tarih yazıcılığında sefih hükümdar kavramı ilk kez Emevi halifesi Yezid bin Muaviye (680-683) ile karşımıza çıkar. Muâviye (661-680)'nin ölümünden sonra hilafet makamına oturan Yezid için dönemin tarih yazımında şarkıcı köleler ve cariyeler edinme geleneğini başlattığı ve şarap içmeyi adet edindiği belirtilerek "el-humûr"(sarhoş) lakabı kullanılır. (Belâzürî, 1996, s. 81; Mesudî, 2004, s. 81) Yezid'i ziyaret eden Medinelî heyetin Yezid ile ilgili İbn Kesir'de geçen iddiaları ise şöyledir: "Biz dinsiz, içki içen ve meclisinde kadınlara şarkı söyleyip çalgı çaldıran bir adamın yanından geldik." (İbn Kesir, 1995, s. 352)

Onun devrinde gerçekleşen Kerbelâ Vakası, Harre Vakası ve Mekke'nin kuşatılması gibi olayların yanı sıra Medine'ye davet ettiği heyetin, onun zevk ve sefa içinde yaşadığına yönelik ifadeleri de sefahat eleştirilerine dayanak olarak gösterilir. Buna istinaden Taberî, ölüm anında döşeginin yanına bir tulum şarap konulduğunu, cariyelerin onun yanında oturup saz çaldığını, nedimlerin huzurunda içki içtiğini ve "bedbaht" diye tasvir ettiği Yezid'in çirkin bir ortamda can verdiğini söyler. (Taberî, t.y., s. 128; Kılıç, 2007, s. 71-72; Kılıç, 2013, s. 514) Emevi halifesi Yezid bin Abdilmelik (720-724)'in de bazı kaynaklarda eğlence hayatı ve içkiye düşkünlüğü nedeniyle eleştirildiği bilinmektedir. (İsfehâni, 1995, s. 128-129) İlgili kaynakların genellikle Abbasi iktidarında kaleme alınan eserler olduğu göz önünde bulundurulduğunda rivayetlere dikkatli yaklaşılması gerektiği ve muhalif bir tavırla kaleme alınmış olabilecekleri ihtiyat kaydını koymakla birlikte rivayetlerin tümüyle uydurma olduğunu söylemek de mümkün görünmemektedir.

Nedimleriyle gece geç saatlere kadar içki ve eğlenceyle meşgul olduğu (İbnü'l-Esîr, 1991, s. 88) gerekçesiyle eleştirilen bir diğer hükümdar Abbasi halifesi Mütevekkil Alellâh (847-861)'tir. Bu bağlamda Mesudî de, adil, cesur ve güçlü savaşçıların tecrübelerini överken; sefih hayatı ve zevk u sefâyı ise maddî ve ahlâkî çöküşle ilişkilendirir. Ayrıca Abbasi halifelerini, hilafet ve imamet makamı için selefleri ve hasımları ile kıyaslar. Bu noktada hazcı hayat tarzını maddî ve siyasî çöküşün nedeni olarak sunar. Abbasi halifesi Mütevekkil Alellâh'ın hilafeti döneminde ipekli hil'at giyimini getirmesi; bu duruma örnek gösterilir. "Bilge bir kişi aşağılık ve sefih insanla bir ay birlikte yaşasa, aklı bir asır bozulur." (Mesudî, 2004, s. 99; Anooshahr, 2014, s. 124-128) ifadesiyle de sefih hayat süren insanın kendini ve etrafındakileri olumsuz etkileyeceğini vurgulayarak dönem iktidarının yaşam tarzına göndermede bulunur.

Kaynakların bir diğer sefih hükümdar eleştirisi Gaznelî hükümdarı Sultan Mesud'a yöneliktir. Beyhaki eserinde, Mesud'u tıpkı prototipleri gibi sorumsuz, yozlaşmış, sefih, uyuşturucu müptelası veya içki yüzünden serserim olmuş ve lüzumsuz dünya malına tamah etmiş bir şekilde tasvir eder. Beyhaki'ye göre Selçuklular ise mütevazî, müteyakkız ve serazat'tır. Bu vasıflar, Sultan Mesud'un düşüşünün, Selçuklu Türklerinin ise zaferinin gerekçesidir. (Beyhaki, 2022, s. 521-522; 573, 602; Anooshahr, 2014, s. 149-150) Beyhaki, Sultan Mesud'un bir Kurban Bayramı öncesinde uzun zamandır şarap içmemiş olduğu halde, Kurban Bayramı kutlamaları için düzenlenen ziyafet için oturduğu sofrada bol bol şarap içtiğini ve sonunda herkesle birlikte sarhoş olarak sofradan kalkarak haremine çekildiğini kaydetmiştir. Sultan Mesud'un bugünden sonra bir hafta boyunca şarap içmeye pek ziyade devam ettiğini ve nedimlere, mutriplere elli bin dirhem

para vererek kendilerine “Hazırlanın, gideceğiz. Yalnız Horasan’da şarap içeceğiz; o vakte kadar şarap içmek yok. Başka vehimlere ve hayallere kapılmayın.” diye latifede bulunduğunu rivayet eder. (Beyhakî, 2022, s. 521-522) Beyhaki, Selçuklu hükümdarı Tuğrul ve Gazneli Sultan Mesud karşılaştırmasında ise; Tuğrul’un günlerce ayağından çizmesini ve sırtından zırhını çıkarmadığına, uykuya daldığında kalkanını başına yastık yaptığına, Sultan Mesud’un ise Nesa’da bir müddet kaldığına ve bu güzel yerde şarap içtiğine yer verir. Ayrıca Beyhaki Fakih Ebû-Hanife’nin kasidesine yer vererek “İpekler ve bezler üstünde oturmaya ve uyumaya alışmış bir şaha zırh giymek ağır gelir. Zırh ve mızrakla alınmış bir memleket eğlenceye veya şaraba feda olunamaz.” sözleriyle de Mesud’a karşı imalarda bulunur. (Beyhakî, 2022, s. 573, 602) Selçukluların hâkim olduğu Horasan’a girer girmez savaşa yoğunlaşması gerekirken haddinden fazla kendini şaraba vererek kös sesi yerine ney ve içki isteyen Mesud’un bu durumuna ilişkin rivayet (Kazvinî, 2015, s. 24-25) Anoosahr’a göre Selçuklular ve Gazneliler arasındaki farkı vurgulamaya yöneliktir. Nitekim Sultan Mesud ile Sultan Tuğrul arasındaki en temel fark birinin açgözlü, dünyaperest ve sefih bir hayatta yaşaması; diğersinin ise son derece kanaatkâr ve atik oluşudur. Bu durum Selçuklulara Dandanakan savaşı sonrasında zaferi ve Horasan hâkimiyetini getirir. (Anoosahr, 2014, s. 131, 149-150-151)

Selçuklu tarih yazımında Irak’ta Selçuklu sultanlarının hâkimiyetinin sona ermesi de bir sefihlik örneği olarak karşımıza çıkar. İldeniz hükümdarı Kutluğ İnanç (ö. 1195), Irak Selçuklu hükümdarı II. Tuğrul (ö. 1194)’a isyan ederek İsfahan’ı ele geçirir ve hükümdarlık savaşı verir. Hârezmşah Tekiş Han’a sığınıp ordu için yardım alan Kutluğ İnanç ise 1193-1194 yılında Sultan Tuğrul ile savaşı. Galip gelen Sultan Rey’e gelerek şaraba düşer. Sultan Tuğrul’un Rey’i ele geçirme haberi Hârezmşah ve onun askerlerini öfkelenirse de Tuğrul, zevk-i işret içinde olup bitenlerin farkına varmaz. Kısa bir müddet sonra Hârezmşah Tekiş, Kutluğ İnanç’ın da desteğiyle Sultan Tuğrul ile savaşmak üzere hareket eder. Tuğrul, gençliğin, yiğitliğin ve şarabın aldatması ile onlarla karşı karşıya geir fakat sarhoşluktan elindeki gürzü kendi atına vurur. At yere yıkılıp sultan düşünce sultan Tuğrul’un başını gövdesinden ayırırlar. Böylece ülke Hârezmşahların hâkimiyetine geçer. (Kazvinî, 2015, s. 107-108-109-110) Bu rivayetlerde de Irak Selçuklu melikinin mağlubiyeti bir anlık sefih hayat tarzıyla ilişkilendirilir.

1190’da Irak Selçuklu topraklarına hâkim olan Atabeg Kızılarıslan’ın (ö. 1192) da şiddetli siyaseti ve vaktinin çoğunu cariyeleriyle şarap ve eğlence meclislerinde geçirdiği, pek nadir ayık bulunduğu, kaza ve kaderden gafil; saltanatının bertaraf olacağından cahil olarak bir gece uyurken öldürüldüğü (Huseynî, 1999, s. 127; Ahmed bin Mahmud, 2011, s. 282) rivayet edilir. Kutluğ İnanç’ın ölümünden sonra İldenizli ümerâsını çevresine toplayan Ebûbekir (1191-1210) hükümdar olduğunda ise ülke; onun sefih hayatından bıkan ve ondan kurtulma yolları arayan bazı emîrlerin, Halife Nâsır Lidînillâh’ın, Hârezmşahların ve Gürcülerin mücadele sahasına dönüşür. Gürcülere karşı aciz kaldığı dönemde fisk u fücra ve şarap içmeye daldığı ve aynı yıl içerisinde öldüğü (1210) belirtilir. (Huseynî, 1999, s. 133; İbnü’l-Esîr, 1991, s. 156-157; Bezer, 2020, s. 83) Hârezmşah hükümdarı Celâleddin Hârezmşah Mengübirtî (1220-1231)’nin de son Selçuklu hükümdarı Tuğrul öldürülünce Bilad-ı Acem’de güçlendiği ve bölgeyi tek başına yönetmeye başladığı rivayet edilir. Bu sırada şaraba düşkünlüğünün arttığı ve Nureddin-i Münşî’nin onun hakkında şunları söylediği rivayet edilir; “Ey Şah! Şarap içmekten sana ne fayda gelecek? Daima sarhoş olmak sana ne kazandıracak? Şah sarhoş dünya harap, düşman her yanda, böyle bir ortamda başa neyin geleceği gün gibi bellidir.” Nitekim Nesevî’nin ifadesiyle, kendisini ancak Suru İsrâfil uyandırabilecek halde (Nesevî, 1934, s. 155) sarhoş ve uykulu bir vaziyette Moğol baskımına uğrayan Celâleddin Harzemşah baskından kurtulmayı başararak Meyyafarikin’e kaçar. Amid dağındaki çadırında eşkıyalar tarafından öldürülmesinin akabinde Hârezmşahlar da yıkılmış olur. (el-Ömerî, 2014, s. 355; Kiragos, 2007, s. 29) Gıyâseddin Keyhusrev ile çağdaş Eyyûbî hükümdarı el-Melikü’s-Sâlih Necmeddîn Eyyûb (1240-1249) için de benzer rivayetler karşımıza çıkar. Nitekim içki içip sarhoş olduğu, idare ve memleket işlerindeki beceriksizliği ve doğru fikirlere

muhalefette bulunduğu şeklindeki rivayetler (İbn Kesir, 1995, s. 295) dönem kaynaklarındaki sefih hükümdar eleştirisi örnekleri arasında yer alır.

2. Selçuklu Tarih Yazımında Sefih Hükümdar Profili Olarak II. Gıyâseddin Keyhusrev

Hayat tarzı, devlet idaresindeki kabiliyetsizliği ve devletin dağılıpına sebebiyet verdiği gerekçesiyle dönem tarih yazımında II. Gıyâseddin Keyhusrev'in sefih hükümdar olarak vasfedildiği görülür. Keyhusrev, idaredeki başarısız tasarruflarından dolayı meşruiyetini yitiren sultan olarak düzen ve refahın ardından gelen kaosu sorumlusu olarak gösterilir. Hükümdarın yaşam tarzı, eğlenceye ve içkiye düşkün olması her ne kadar dönem kaynaklarında tek başına bir sefahat göstergesi sayılmasa da devleti yıkılışa götüren bir karakter arz etmesi nedeniyle eleştirilerin hedefi haline gelir. Örneğin *Siyasetnâme*'de de bir hükümdarın iki cihanda da kurtuluşa ulaşması için bir süre gezme, şarap, av ve dünya nimetleri ile bir süre de şükür, sadaka, namaz, oruç ve hayır hasenat işleri ile meşgul olması tavsiyesinde bulunulur. (Nizamü'l-Mülk, 2009, s. 344) Hükümdarların eğlence meclisi düzenlemesi ve içki içmesi konusunda dönem kaynağı Ravendi, "akıllı kimselerin şarap içmekten maksatları ruhun şadlığı, vücudun fayda bulması ve sıhhatin muhafazasıdır." yorumunda bulunsa da ona göre; içkiler ibadet için kuvvet kazanmak maksadıyla veya kâfirler karşısında gaza yapmak maksadıyla yahut yemeği hazmetmek için içilirse caiz olur. Bunun tam aksine eğlence, keyif, sarhoşluk için içildiği takdirde, icmâ ile helal olmaz. Çünkü keyif ve zevkler haramdır ve onları elde etmek için başvurulacak çareler de öyledir. (Râvendi, 1999, s. 388)

Babası Türkiye Selçuklularında divan kâtipliği görevini yürüten ve bir Selçuklu bürokratu olan İbn Bibi (İbn Bibi, 2014, s. 429-430), Selçuklu hanedanı ve devlet adamlarının himayesinde olan bir tarihçi olarak hanedanı ve devlet adamlarını eleştirmekten kaçınsa da II. Gıyâseddin Keyhusrev döneminin şahidi olarak rivayet ettiği sefahat anlatıları Türkiye Selçuklu Devleti'nin maddi ve manevi çöküşünün başlangıcı gibi değerlendirilir. (Sümer, 2009, s. 382; Koca, 2010, s. 361) Bu bağlamda II. Gıyâseddin Keyhusrev, devlet adamlarının etkisi ve baskısında kalması, mali konulardaki tedbirsizliği, devlet idaresindeki kabiliyetsizliği-ki İbn Kesir'de "Alaaddin'in kıt akıllı oğlu" ibaresi geçer- (İbn Kesir, 1995, s. 308), ahlaki bozuklukları, korkaklığı, eğlenceye, içkiye ve kadınlara düşkün olması iddialarıyla dönem tarih yazımında sefih hükümdar olarak nitelendirilir.

Turan'ın liyakatsiz olarak nitelendirdiği (Turan, 2013, s. 26, 431) II. Gıyâseddin Keyhusrev'e yönelik sefih yaşam tarzı ve sefih hükümdar nitelendirmesinde bulunan ilk yakın dönem tarihçisi "İkinci Gıyâseddin Keyhusrev sefahata düşkün idi" yaklaşımıyla Uzunçarşılı'dır. (1988, s. 11) Daha sonra konuyu ele alan tarihçiler ise aşağıda bahsi geçen benzer yaklaşımları sergilerler. "...Yeni sultan aklen kifayetsiz, ahlâken düşük, iradesiz hâsılı her bakımdan zayıf bir şahsiyet idi." (Sümer, 1969, s. 7); "...devletin idaresiyle meşgul olmayarak zevk u sefaya dalmış..." (Yinanç, s. 2014, s. 187); "...kifayetsiz hükümdar..." (Kafesoğlu, 1992, s. 68) ve "...çok defa kendi sefih yaşam tarzına iştirak eden genç ve tecrübesiz havass'ın fikirlerine iltifat gösteriyordu." (Kaymaz, 1965, s. 60; Sevim & Merçil, 1995, s. 474; Ersan, 2010, s. 54; Koca, 2010, s. 351; Ayönü, 2014, s. 251; Mecit, 2017, s. 229) Bu bağlamda yakın dönem Selçuklu tarihçilerinin de II. Gıyâseddin Keyhusrev'le ilgili dönem tarihçilerinin şahitliğinden hareketle sefih sultan imgesini yineledikleri görülür.

2.1. Devlet Adamlarının Tesirinde Kalmasını Sefahatle İlişkilendiren Rivayetler

II. Gıyâseddin Keyhusrev'i sefih olarak niteleyen ilk rivayet Sultan Alaeddin Keykubad'ın ölümüyle ilgilidir. Nitekim Alaeddin Keykubad'ın 1228 yılında Mengüçükoğlu Dâvudşâh'ın elinden Erzincan'ı aldığı sırada Keyhusrev'in, dört beş yaşlarında olduğu düşünülmektedir. (Kaymaz, 2014, s. 26) Sultan Alaeddin, Erzincan'dan Sivas'a döndüğünde oğlu Keyhusrev'i Erzincan'a melik tayin eder. İşlerinin idaresi için Antalya subaşı Emir Mübarizeddin Ertokuş'u

atabey olarak görevlendirir. O tarihte bir yaşında olan ve Eyyübi hanedanına mensup Melike-i Adiliyye hatunun oğlu İzzeddin Kılıçarslan'ı ise kendisine veliaht yapar. Sultan'ın büyük oğlu dururken küçüğünü veliaht tayin etmesinde Keyhusrev'in Hristiyan Kyr Vard'ın kızıdan doğması ve büyük oğlunun kifayetsizliğini ve sultanlık vasfını taşıyamayacağını kavramasının rol oynadığı tahmin edilmektedir. (Sevim, 2022, s. 348; Turan, 2013, s. 378) Bayram'a göre ise Sultan, büyük oğlunu düşündüğü gibi kifayetsizliği nedeniyle değil, Malatya'da sultana muhalif ve İrani gruplarla iş birliği yaptığı için tahttan uzak tutmuştur. (Bayram, 1994, s. 88; Şen, 2021, 229)

Alaeddin Keykubad'ın 31 Mayıs 1237'de tertip ettiği bir ziyafet sırasında küçük oğlu İzzeddin Kılıçarslan'ı veliaht tayin etmesi üzerine Çaşnigir Nasirüddin Ali tarafından kendisine sunulan kızarmış tavuk eti sebebiyle zehirlenerek öldüğü bilinmektedir. (Sibt İbnü'l-Cevzi, 1434/2013, s. 344; İbn Bibi, 2014, s. 444-447; Kazvinî, 2015, s. 118; Müneccimbaşı, 2016, s. 73) Hadisenin açık bir cinayet olmasına rağmen İbn Bibi'nin Selçuklu hanedanını ve ricalini lekelememeyi gayretinde olduğu (Kaymaz, 2014, s. 29) Niğdeli Kadı Ahmed'in ise "Nice sukûtle geçitirilen şey, konuşulan şeyden daha açıktır." ifadesi ile cinayette "Gıyâsüddîn-i nâ-muzaffer" olarak tavsif ederek Keyhusrev'in de parmağı olduğunu ima ettiği bilinmektedir. (Niğdeli Kadı Ahmed, 2015, s. 442-443) Anonim Selçuknâme müellifi ise açıkça oğlu Keyhusrev'in askerlerinin çokluğuna güvenerek ve eğlenceye dalarak babasına ihanet ettiğini kaydetmiştir. (Anonim Anadolu Selçukluları Tarihi, 1952, s. 31; Anonim Târih-i Âl-i Selçuk, 2014, s. 43) Timurlular devri tarihçisi Mirhand da Keyhusrev'in babasını cehalet ve bilgisizlik yüzünden zehirlediğini iddia eder. (Mirhand, 2018, s. 272) Dolayısıyla suikast planının Sultan'ın veliaht atamasına muhalif olan ve Keyhusrev'i veliaht olarak görmek isteyen emirler tarafından tertiplendiği (İbn Bibi, 2014, s. 447; Müneccimbaşı, 2016, s.74; Kaymaz, 2014, s. 30; Şen, 2021, s. 261), Keykubad'ın ölümünde büyük emirlerin iktidardaki güçlerinin görülmesi (Cahen, 2000, s. 92) gibi rivayetler, dönem tarih yazımında cinayetin Keyhusrev'e izafe edilmesi yönüyle ahlaksız bir sefih sultan -İbn Bibi ve Aksarayî bu yaklaşımı sergilemezler- olarak vasıflandırılmasına yönelik ilk yaklaşımdır. Nitekim Sultan Alaeddin Keykubad'ın veliaht atamasına ve beylerine bu hususta and içtirmesine rağmen Atabey Şemsüddin Altunaba, Tâcüddin Pervane, Üstâdü'd-dâr Cemâlüddin Ferruh, Sâdeddin Köpek ve Gürcüoğlu Zâhirüddeve gibi emirler, Keyhusrev'i babasının cesedinin üzerinden geçerek (Gordlevski, 1988, s. 181) Kayseri'de tahta çıkarmışlardır. (İbn Bibi, 2014, s. 19; Sümer, 1969, s. 7; Merçil, 2013, s. 136) Söz konusu rivayetler Keyhusrev'in bu cinayeti bazı devlet adamlarının etkisiyle onlarla birlikte hareket ederek tasarladığı ihtimalini gündeme getirmektedir.

Kemâleddin Kamyâr, Hüsâmeddin Kayır Han ve diğer bazı umerâ, Keyhusrev'in tahta çıkmasını başta kabullenmeyip karşı çıkmak ve sultanın vasiyetini yerine getirmek isteseler de işin sonucundan korkarak yahut İzzeddin'in zayıflığını gördükleri için yeni sultan Keyhusrev'e sadık kalacaklarına dair biat etmek zorunda kalırlar. (İbn Bibi, 2014, s. 449; Yazıcızâde Ali, 2014, s. 295a; Müneccimbaşı, 2016, s. 74; Sevim, 2022, s. 348; Cahen, 2000, s. 92) Koca'ya göre, babasının ölümünden sonra sultanın bu cinayet hakkında herhangi bir teşebbüste bulunmaması da Keyhusrev'in kendi yararına bu cinayeti onaylamış olduğunu düşündürmektedir. (Koca, 2010, s. 360-361)

Kaynakların Gıyâseddin Keyhusrev'e yönelik sefih eleştirisinin bir diğer dayanağı veziri Sâdeddin Köpek'in baskısı ve etkisi altında kalmasıdır. (Sümer, 1969, s. 7; Peacock, 2016, s. 91-92) Kaymaz'a göre de onun Sâdeddin Köpek'e verdiği tavizleri liyakatsizliğiyle ilişkilendirilen bu tasarrufu (Kaymaz, 2014, s. 57, 70) geri dönüşü olmayan hatalar yapmasına neden olur. Nitekim Müneccimbaşı'na göre sultanın zevk ve eğlenceye dalıp müfsid kimseleri etrafında toplamaya başlamayarak devlet düzenindeki ilk çanağın kırılması, verdiği yanlış kararlar Harezmlileri korkutup endişelendirmesiyle başlar. Bu bağlamda Alaeddin Keykubad zamanından beri Kayır Han'a hasetlik besleyen Sâdeddin Köpek, Keyhusrev'in genç, halkın durumundan habersiz, hilecilerin hilesinden gâfil, iyiyi kötüden ayırmaktan âciz bir sultan olmasını fırsat bilmiştir. (Müneccimbaşı, 2016, s.74-75) Keyhusrev'i saltanat kavgası sürecinde onu desteklemeyen emirlerin hala kendisine

düşman olduklarına inandırır ve önde gelen devlet adamlarından Kayır Han'ın tutuklanması hakkında ferman çıkarmıştır. (İbn Bibi, 2014, s. 451; Cahen, 2000, s. 92) Reisleri olan Kayır Han'ın hapse atılıp ölmesinden sonra kendi can derdine düştüklerini iddia ederek ülkede bozgunculuk çıkaran Harezmlilerin tahribatına maruz kalan halk, tüm bu yaşananları sultanın içinde bulunduğu lakayt tavır ile yaşadığı sefih hayata bağlayarak sultanı sorumlu tutarlar. (Kaymaz, 2014, s. 58) Nitekim Münecimbaşı'na göre sultanın zevk ve eğlenceye çok düşkün olması, Türkiye Selçuklularının parlaklığının sönmeye neden olur. Keyhusrev'in Veziri Sâdeddin Köpek'in etkisiyle önemli devlet adamlarını ortadan kaldırması ise devletin adeta başsız kalarak uçuruma sürüklenmesiyle sonuçlanır. (Münecimbaşı, 2016, s. 83; Sevim & Mercil, 1995, 474; Turan, 1969, s. 228)

İbn Bibi, Alaaddin Keykubad'ın öldürülmesi olayında her ne kadar Keyhusrev üzerinden hanedana leke sürmeme gayreti içinde olsa da (Kaymaz, 1965, s. 35) Tâceddin Pervane'nin Köpek'in pususuna kurban gittiğini, sultanın ise gençliğinin verdiği tedbirsizliğin ve şarabın verdiği sarhoşluğun etkisiyle Emir Tâceddin'in cezalandırılmasını uygun gördüğünü beyan eder. (İbn Bibi, 2014, s. 456-457; Yazıcızâde Ali, 2014, s. 299b) Sultanın sefih hayatından dolayı emirler daha da cüretkâr davranarak, silahını kuşanmış ve boynunda kılıcıyla sultanın huzuruna girebilme cüreti göstermeye başlarlar. (İbn Bibi, 2014, s. 462; Yazıcızâde Ali, 2014, s. 302b)

Sâdeddin Köpek, Keyhusrev ve kardeşlerini bertaraf ettikten sonra halk tarafından meşruiyet kazanmak için bir hikâye uydurarak kendisinin annesi vesilesiyle Selçuklu hanedan soyundan geldiğini iddia etmeye başlar. Nitekim Sâdeddin Köpek, Selçuklu soyundan olduğunu iddia etmeye başlamasının yanı sıra hile ve yalana başvurarak çetirin siyah rengini maviye değiştirmesi için sultanı kandırmış, daha sonra ise hilafet makamına "Rum sultanı Abbasilerin alametinden utanarak onların bayrağının renginden olan çetirin rengini değiştirdi." diye haberler salmaya başlamıştır. (İbn Bibi, 2014, s. 458; Yazıcızâde Ali, 2014, s. 300a; Sevim, 2022, s. 349; Turan, 2013, s. 431-432) Sultan, Köpek'in icraatlarının ve soy iddialarının farkına varır ve bir planla ondan kurtulduktan sonra Köpek'in azlettirdiği Celaleddin Karatay'ı çağırıp ona yeniden Taştane'yi ve hassa hazinesini teslim eder. Daha sonra ise Sâhib Şemseddin'i nâibliğe, Sâhib Mühezzibüddin'i de vezirliğine getirir. Mutluluk ve neşe içinde gönlü rahat bir şekilde gençliğinin sonbaharını şarap kadehleriyle kutlamaya başlar. (İbn Bibi, 2014, s. 465; Yazıcızâde Ali, 2014, 304a) Simon de St. Quentin'e göre de saltanat makamına oturmak isteyen Köpek sultanı boğmak için yanında sürekli bir ip taşımaktadır. Öyle ki rivayete göre Sâdeddin Köpek'in kötü niyeti Mergedac adında eski Hristiyan bir emir tarafından fark edilir ve bu sadakati ile Köpek'in yerini Mergedac alır. (Quentin, 2006, s. 52; Gordlevski, 1988, s. 161; Kaymaz, 2014, s. 29-30, 53; Yıldırım, 1998, s. 29)

2.2. Sultanın Yaşam Tarzını Sefahatle İlişkilendiren Rivayetler

Gıyâseddin Keyhusrev'e yönelik sefahat eleştirilerinin bir diğer dayanağı yaşam tarzıdır. Bu bağlamda Abu'l-Farac (ö. 1286) ve Akropolites (ö. 1282), Sultan Keyhusrev'in kendini birtakım çocukluklara kaptırdığı, zamanını şarap içerek ve sarhoş bir şekilde geçirdiğini, kuşlar ve hayvanlarıyla nefisini eğlendirdiğini, hükümet işlerini kölelere bıraktığını ve bunlardan her birinin istedikleri gibi hareket ettiklerini rivayet eder. (Abû'l-Farac, 1999, s. 537; Akropolites, 2008, s. 75) Kirli ve hayadan yoksun bir sultan olarak vâsıf ettiği Gıyâseddin Keyhusrev için Elvan Çelebi (ö. 1358-59) ise şu ifadeleri kullanır:

Ol mülevves Gıyâs-ı din sultan, Rum'a ser ta-ser ol idi kaan. Adı İslam evinde sultan idi, dirliği din içinde şeytan idi. Yukarı geçmiş idi sebb-i selef, irmez andan vücuda hiç şeref. Kim hayâ perdesini sala yüzden, nice kurtıla ol yavuz sözden. Haliya geldi çün cömerd paşam, Konya'ya cümleği havass u avam. (Elvan Çelebi, 2014, s. 174)

Elvan Çelebi'de geçen bir diğer rivayette ise "akılsız" diye tabir ettiği sultanın Muhlis Paşa'yı yüz gün aç ve susuz bıraktığı ve ardından bir mancınığa koyarak Gevala Kalesi'nden aşağı

fırlattırmaya çalıştığı ancak o sırada Hızır'ın yetişerek onu tutup yere bıraktığı rivayeti geçer. (Elvan Çelebi, 2014, s. 177)

Söz konusu rivayetler Babaî hareketinin başında olan Baba İlyas Horasanî'nin torunu olarak dönemin Selçuklu hükümetine duyduğu hınç ve öfkenin, dedesini aklama (Elvan Çelebi, 2014, s. 20; Ocak, 2009, s. 130) ve ailesinin üzerindeki şaibeleri kaldırma çabasının bir ürünü olabileceği göz ardı edilmemelidir. Ancak İbn Bibi (ö. 1285'ten sonra), Ahmed Eflakî (ö. 1360) ve Yazıcızâde Ali (ö. XV. yüzyıl) gibi dönem kaynaklarında Keyhusrev'in yaşam tarzının sefahatle ilişkilendirildiği farklı rivayetler de geçmektedir. Söz konusu rivayetlerin bir kısmı Babaî isyanı sürecine ilişkindir. Nitekim Moğol istilasından kaçarak Anadolu coğrafyasına gelen Türkmen kitlelerinin sürülerine uygun otlaklar bulamamaları nedeniyle yoksulluk içinde olmaları (Sümer, 1969, s. 8; Sümer, 2022, s. 382), Celaleddin Harizmşah'ın ölümünün akabinde Selçuklu hizmetine giren Harizmliler beylerin başbuğu Kayır Han'ın sultanın emri üzerine öldürülmesi, emirler arasındaki entrikalar ve Keyhusrev'in zevk u sefayla meşgul olduğu iddiaları Baba İshak taraftarlarının artmasına neden olur (Ahmet Eflakî, 1973, s. 63) Amasya'nın eski ve önemli bir tekkesi olan Hanigâh-ı Mesudî'nin şeyhlerinden biri olan Baba İshak Harran ve Urfa taraflarında bulunan Harezmilere davetçiler göndererek Sultan Keyhusrev'in yaşayış tarzını, işrete daldığını ve onun şaraba olan tutkusunu kınar. (Kastritsis, 2010, s. 84) Ayrıca sultanın Allah'ın ve halifelerin yolundan saptığı propagandasıyla halkı sultana karşı kıskırtır. (İbn Bibi, 2014, s. 478-479; Yazıcızâde Ali, 2014, s. 312b; Ahmet Eflakî, 1973, s. 63; Sevim & Merçil, 1995, s. 470) Selçuklu hükümdarından memnun olmayan ve sultanın sefih hayatını bahane eden Türkmenlerin lideri Baba İshak, Kefersut, Adıyaman ve Samsat bölgesinde başlattığı ayaklanmada (İbn Bibi, 2014, s. 19; Merçil, 2013, s. 138; Sevim & Merçil, 1995, s. 470) Sultan'ın yakışıksız bir yaşam sürdüğünü ve bu hareketlerinden dolayı itaatinden çıkmanın vacip olduğu propagandasında bulunur. (Müneccimbaşı, 2016, s. 78) Osmanlı tarihçisi Oruç Beğ de isyanın sebebinin Keyhusrev'in padişah olduktan sonra zulmüyle dünyayı harap etmesine ve çok daha zulme başlamasına dayandırarak Baba İshak için "aziz bir şeyh" ifadesini kullanır. (2008, s. 10)

Sultan'ın isyanın bastırılmasından sonraki yaşam tarzı da dönem kaynaklarında yer alan bir diğer eleştiri konusudur. Nitekim Sultan'ın isyanın bastırıldığı müjdesini alınca nevrüz misali dünyayı aydınlatan bir sohbet meclisi (bezm) hazırlatarak dostlarını, nedimlerini ve sanatkârlarını davet ettiği, huzur ve saadetle erguvan rengindeki şarabı yudumladığı rivayet edilir. Sultan'ın bu isyan sürecinde ara verdiği iş u işret hayatına geri döndüğü ve ordusunun gösterdiği başarıyı komşu hükümdarlara fetihnâmeler ile bildirdiği rivayet edilir. (İbn Bibi, 2014, s. 482; Yazıcızâde Ali, 2014, s. 315a; Müneccimbaşı, 2016, s. 79; Sevim & Merçil, 1995, s. 471; Kaymaz, 2014, s. 67) Şen'e göre de, Babaîler İsyanı, Keyhusrev'in hükümdar olduktan sonra sefih hayatını devam ettirmesi ve bir hükümdarın halka karşı görevlerini yerine getirmemesiyle doğrudan ilişkili bir başkaldırmadır. (Şen, 2021, s. 265) Kafesoğlu ise ülkede yaşanan bu durumun daha sonraki dönemde Karamanoğulları tarafından gerçekleşen ve dış görünüşte kendisine kutsallık atfeden yeni bir babalar şeyhi isyanı olduğunu söylediği Cimri olayına sebep olduğunu iddia eder. (Kafesoğlu, 1992, s. 172) Kaymaz'a göre de Moğol ordusunun Erzurum'a yöneldiği sırada ortaya çıkan bu isyan karşısında devletin gösterdiği aciziyet ve kararsızlık hali devlet içerisinde genel bir emniyetsizlik ve ümitsizlik havası yaratır. (Kaymaz, 2014, s. 85) Dolayısıyla dönem kaynaklarında sultanın sefahatine yönelik eleştirilerin Keyhusrev'in yaşam tarzından ziyade devletin içerisine düşmüş olduğu durumdan ve yıkılış sürecinin sorumlusu olarak gösterilmesinden kaynaklandığı anlaşılmaktadır. Bir diğer ifadeyle Keyhusrev'in özel hayatındaki tasarruflarının yukarıda verilen örnekler de göz önünde bulundurulduğunda her devirde yaşandığı, eğlence meclislerinin tertip edildiği, yaşam tarzının sadece sefahat üzerinden değerlendirilemeyeceği ancak meselenin yönetim zafiyetinden kaynaklandığı anlaşılmaktadır.

Kaldı ki hükümdarların eğlence ve işret meclisi tertiplenmeleri sadece II. Keyhusrev'e özgü bir şey olmayıp daha önceki ve sonraki hükümdarlar da bu müzikli ve içkili ziyafetler kurup

eğlenmişlerdir. (Cahen, 2000, s. 186; Kütük, 2018, s. 296) Nitekim Keyhusrev, babası tarafından Erzincan'a melik olarak gönderildiğinde burada adaletle hükmetmiştir. Bu haber Sultan Keykubad'ı oldukça memnun etmiş ve sultan Kayseri'de Nisan ayına kadar günlerini zevk ve eğlenceye dalıp rud sesi dinleyip şarap içerek, gümüş tenlilerin güzel yüzlerini seyrederek geçirmiştir. (İbn Bibi, 2014, s. 367-368; Yazıcızâde Ali, 2014, s. 244b) Eflakî'ye göre de, sultanın elçisiyle gönderdiğini davet mektubunu alan Bahâeddin Veled; "Alaeddin padişah içki içiyor ve çalgı sesi dinliyor. Ben onun yüzünü nasıl görebilirim." ifadesini kullanarak bu daveti kabul etmemiştir. (Ahmet Eflakî, 1973, s. 122) Akropolites'e göre Sultan Alaeddin Keykubad da oğlu kadar olmasa da sefahat âlemlerinden hoşlanmış ve eğlence meclisleri düzenlemiştir. Bu meclislerde bir yandan şarap ve müzik devam ederken öte yandan eski hükümdarların kahramanlık destanları anlatılmıştır. Ancak bu durum yönetimde zafiyete neden olmamıştır. (Akropolites, 2008, s. 75; Peacock, 2016, s. 90) Dolayısıyla sefahat eleştirilerinin temel dayanağı, özel hayatları ve/veya devlet yönetiminde gösterdiği zafiyetle devletin çöküşüne neden olan düşük profilli idareci imgesidir.

2.3. Sultanın Gürcü Hatun'la Evliliğinden Kaynaklanan Sefahat İddiaları

Kaynakların Keyhusrev'i sefih olarak nitelendirmesinin gerekçelerinden birisi de kadınlara ve bilhassa Gürcü Hatun'a olan düşkünlüğü nedeniyle onun etkisinde kaldığı eleştirileridir. Gürcü ve Süryani kaynaklara göre dinine dokunulmaması şartı ile Sultan ile evlenmeyi kabul eden Gürcü Hatun'a Müslüman oluncaya kadar sarayda bir ibâdethâne (chapelle) ayrılmıştır. Abu'l-Farac'a göre; İberyalı bir kadın olan prenses ülkesinden Hristiyan elbiseleriyle, Katolikusla birlikte din adamları, kendi nezdindeki hizmetçileri ve kilise papazları refakatinde gelmiştir. Ayrıca "Küçük David" adındaki ve İç İberya hükümdarı kardeşi de prensesle birlikte gelmiştir. Evliliğin akabinde Keyhusrev, kendisini tamamıyla eğlence ve sefahat hayatına vermiştir. (Abû'l-Farac, 1999, s. 537-538; Turan, 1969, s. 279) Kaymaz'a göre de Keyhusrev'in ikisi Müslüman olmak üzere toplam altı hanımı olup bunlardan en düşkün olduğu eşi, Gürcü Hatun'dur. Onunla evlendikten sonra melikenin menfaat peşinde koşan akrabaları ve soydaşları saraya yerleşmişler, zengin iktalar kopararak yüksek mevkilere gelmişlerdir. (Kaymaz, 2014, s. 58) Nitekim Keyhusrev'in Gürcü Hatun'un kardeşi olan kayınbiraderini Hristiyan olmasına rağmen kumandanlığa tayin etmesi Selçuklu beylerinin ona ve sultana cephe almasına neden olmuştur. İbn Bibi'nin de Gürcü oğlu Zâhirüddeve diye bahsettiği bu zat Şalva'nın oğlu Ferdahla olup ücretli Hristiyan askerlerinin kumandanıdır. Aynı zamanda II. Gıyâseddin Keyhusrev'in zamanında Babailer isyanına karşı Selçuklu ordusuna ücretli dâhil olan Frenk askerlerinin komutanıdır. (Turan, 2013, s. 373, 435-436)

Gordlevski'ye göre de Gürcü Hatun ile evliliğinden kısa bir süre sonra dinsizleşerek belge ve buyruklarını sarhoş kafa ile imzaladığı iddia edilen Keyhusrev, İbn Bibi'nin babasının dindarlığını överek göklere çıkardığı tanrıtanımaz evladıdır. (Gordlevski, 1988, s. 334-335) Nitekim İbn Bibi'ye göre Sultan Gıyâseddin, Şarkî (Şebin) Karahisar'ın fethinden sonra Mengücek oğlu Melik Muzafferüddin Muhammed'in kızlarından birisini kendisine eş olarak istemiş, o ise sultanın isteğini "Sultan, günlerini sokak serserileri (runud) gibi sefahat ve işret içinde geçiriyor. Onun için ailemizin damatlığına yakışmaz." sözleriyle geri çevirmiştir. Bunun üzerine Sultan, ona kızmak yerine özür dilemiştir. Onun iffetli kızı daha sonra sultanın kutlu haremine girmiştir. (İbn Bibi, 2014, s. 366)

Ahmed b. Mahmud'a göre de kötü huylara, eğlence, şaraba ve şehvete düşkün biri olan Keyhusrev, Gürcü kralının kızı ile evlendikten sonra onu o kadar çok sevmiştir ki akçe ve dinarlar üzerine resmini tasvir ederek halk nazarında itibarını arttırmak istemiştir. Fakat sultanın yakınları bunu uygun görmemiş, dirhem ve dinarların üzerine bir aslan ve Gürcü Hatun'u temsilen bir güneş resminin yapılmasına karar vererek sultanın isteğini bu şekilde yerine getirmişlerdir. (Ahmed b. Mahmud, 2011, s. 308; Canby vd., 2022, s. 69) Münecimbaşı Ahmed Dede'ye göre de

Sultan'ı etkisi altına alan Gürcü Hatun, onu din ve devleti zarara uğratacak birçok kötülüğün içine düşürmüş, hatta oğullarının saltanatı için kardeşlerini öldürmeye dahi teşvik etmiştir (Müneccimbaşı, 2016, s. 83). Nitekim oğulları arasında yaşça küçük olmasına rağmen Gürcü Hatun'dan olma Alaeddin'i veliht ilan ettiği bilinmektedir. (Aksarayî, 2000, s. 27-28)

Aslında Sultan'ın zevcesinin Hristiyan olması Türkiye Selçuklu tarihinde yeni karşılaşılan bir durum değildir. Selçuklu sarayında daha önce de bu durumun örneklerine rastlanır. Keyhusrev'in annesi Mah-Peri Hatun, kocası Sultan Alaeddin Keykubad ölene kadar Hristiyan olarak kalmıştır. (Kaymaz, 2014, s. 75) Mah-Peri Hatun'un babası Kir Vard ve kardeşleri Kir Haya ve Kir Hadid de din değiştirmemişlerdir. Kir Fard, oğulları ve torunları sultan Keyhusrev'in sultan olmasıyla Selçuklu siyasetinde etkili olmaya başlamış ve bu durum sultan öldükten sonra dahi sürmüştür. (Altunsoy, 2021, s. 102) Eflâkî'ye göre, Keyhusrev'in büyük bir tutkuyla bağlı olduğu Gürcü Hatun da tıpkı kayınvalidesi gibi daha sonra Müslüman olarak sıkı bir Mevlâna müridi olmuş, Mevlana türbesinin yapımı hususunda yardımlarda bulunmuş ve sultanın ölümünden sonra Muinüddin Pervane ile evlenmiştir. (Ahmet Eflakî, 1973, s. 286; el-Ömerî, 2014, s. 142)

2.4. Sultanın Köseadağ Savaşı'ndaki Tutumuna Yönelik Sefahat Eleştirileri

Keyhusrev'e yönelik bir diğer sefahat eleştirisi, babasındaki ibretimiz karakterden mahrum olduğu ve devlet işleriyle veya memleketi adaletle yönetme meseleleriyle pek az ilgilendiği iddiasıdır. Sultanın önceleri çocuk daha sonra ise korkak, kifayetsiz ve liyakatsiz oluşu, yüksek dereceli yöneticiler arasında adeta kan davasına gelen bir düşmanlık bulunması, ümeranın menfaat duyguları ve itimatsızlığı bu durumun nedenleri arasında sıralanır. Keyhusrev'in sefahata düşkünlüğü ve devlet kademesindeki hatalı atamalarının ülkede büyük bir sarsılma ve bozulmaya yol açtığı tefrika, göç, yağmacılık ve ahlak çöküntüsü gibi neticeler ortaya çıkardığı iddia edilir. Devlet yönetiminde sergilenen söz konusu eksikliklerin Moğol ordusunun Erzurum'u işgaliyle sonuçlandığı belirtilir. (İbn Bibi, 2014, s. 490; Kaymaz, 2014, s. 56, 88, 97; Peacock, 2016, s. 90)

Sultanın Köseadağ Savaşı öncesinde emrindeki genç ve yeteneksiz devlet adamlarının etkisinde kalması da sefahat göstergesi olarak zikredilir. Vezir Mühezzibüddîn Ali, Beylerbeyi ve Gürcü (Şalva) oğlu Zâhirü'd-devle gibi tecrübeli emirler sultana Selçuklu ordusunun yardımcı kuvvetler gelene kadar Sivas'ta kalması gerektiğini söylemiş, silah ve erzakla dolu olan şehirde tertibat alıp yorgun düşecek Moğol ordusuna karşı savaşa çıkılmasını teklif etmişlerdir. Fakat Nizamüddîn Suhrab ve Visak-başı (sultanın muhafız kumandanı) gibi tecrübesiz ve daha önce harp görmemiş kimseler bu görüşe karşı çıkmışlardır. Sultanın genç, rezil ve sefih çevresi "Şayet Moğolları etraf hükümdarların yardımıyla defederseniz, bu durum onların gönüllerinde heybetinizin azalmasına sebep olur." diyerek Sultan'ın gurur ve izzet-i nefsinin tahrik etmişlerdir. Onların çevgan, mızrak oyunu, halka kapma ve binicilik gibi alanlarda gösterdikleri cesaret ve yiğitliklerinden etkilenen sultan, onların boş laflarına kanarak Moğol ordusu üzerine hareket emri vermiştir. İbn Bibi'nin ifadesiyle hep birlikte yönetenlerin aptallığı yüzünden yaşlıların ve gençlerin kalbine binlerce ateş düşüren Köseadağ'ın yolunu tutmuşlardır. (İbn Bibi, 2014, s. 496-497; Müneccimbaşı, 2016, s. 80; Turan, 2013, s. 452-453) Tecrübeli emirler her ne kadar Keyhusrev'e öğütler vermişlerse de o Moğollara ehemmiyet vermemiş ve "Ben onlara karşı en adil kölelerimi göndereyim, onlar Moğolları oradan sürüp çıkarırlar." diyerek Moğolları küçümsemiştir. (Anonim Anadolu Selçukluları Devleti Tarihi, 1952, s. 31-32) Tecrübeli Selçuklu kumandanlarından Mübârizüddîn Çavlı, sultanı makbul olmayan rezil arkadaşlar, avam tabakasından gelen nedimler ve cahil dostlarla içli dışlı olmaktan dolayı suçlamıştır. Köseadağ felaketinden hemen sonra genç ve tecrübesiz hükümdarı yanlış kişilerle istişare ederek sultanlığa felaketi götüren en büyük hatayı yaptığı gerekçesiyle azarlamıştır. Çünkü sultanın bu tutumu samimi ve değerli devlet adamlarının doğru ve serbest bir şekilde hareket etmesini engellemiştir. (İbn Bibi, 2014, s. 500; Kaymaz, 2014, s. 58; Peacock, 2016, s. 90-91)

Kaynaklara göre Keyhusrev'in emirleri de sarhoşlukları, tedbirsiz ve kibirli olmalarıyla sefih hükümdar karakterini güçlendiren alt sefih idarecilerdir. Örneğin Selçuklu ordusunun sipehdârı olan Pervane İli'nin kardeşi olan Muzafferüddin Mahmud'un oğlu, deneyimli devlet adamlarının görüşlerini dinlemeden ve askerlerin sevk tedbirlerini almadan gurur ve kibirle hareket etmiştir. Hatta Muzafferüddin Mahmud'un oğlu sarhoşluktan ağzını bozarak: "Eğer Estağfirullah, Tanrı onlarla olsa bile, başka emirlere ihtiyaç duymadan tek başıma Moğol ordusuna saldırırım." demiştir. Bu kâfirce sözün uğursuzluğu nedeniyle Sultan yenilgiye uğramıştır. Aksarayî'ye göre bu durum, zor durumda kalınan anlarda kurtuluş yolunun Allah dışında yardım isteyenin yüzüne kapanmasının bir örneğidir. (Aksarayî, 2000, s. 35) Bu konuda Mühezzebüddin Ali ile tartışmaya giren Muzafferüddin Mahmud'un oğlu, şarabın verdiği sarhoşluğun yanında gençliğin verdiği hiddet ve atılganlıkla küfretmeye başlamıştır. Sultan ise devlet büyüklüklerine karşı huzurunda edilen küstahlığa müdahale dahi etmemiştir. Bununla birlikte devlet adamları ülkenin bekasının elden gittiğini anlayıp üzümlü ağlarken sultan olanı biteni umursamadan, Muzafferüddin Mahmud'un oğluyla iş u işrette saçmalamayı şafağa kadar sürdürmüştür. (İbn Bibi, 2014, s. 498; Yazıcızâde Ali, 2014, s. 325a; Yıldırım, 1998, s. 41)

Sultan'ın Köseadağ Savaşı'nda sergilediği bir diğer sefahat örneği Genceli *Kiragos Tarihi*'nde geçer. Kiragos, sultanın elçisi aracılığıyla Moğol Han'ına "Orada kal! Bulduğun yerde beni bekle, bizzat gelip sana müsellehan iade-i ziyaret edeceğim." sözlerini ileterek Selçukluların Moğollara karşı gururlu bir tavır sergilediklerini ifade etmiştir. (Kiragos, 2007, s. 50; Gordlevski, 1988, s. 64-65, 285) Anonim *Selçuknâme*'de 1241 yılında Moğolların Erzurum'u işgal ettikten sonra dahi sultandan korktukları için o sene Erzurum'da kaldıklarını fakat sonradan sultan tarafından bir hareket görmedikleri için işgallerine devam etmelerini (Anonim, Anadolu Selçukluları Devleti Tarihi, 1952, s. 31; Anonim, Târih-i Âli Selçuk, 2014, s. 43) sultanın sefih hayata olan düşkünlüğüyle ilişkilendirir.

Sultanın sefahatıyla ilişkilendirilen bir diğer rivayet, korkaklık vasfıyla ilişkilendirilen Keyhusrev'in savaş meydanından kaçmasıdır. Mecit'e göre de rüşte ermemiş, nefesine düşkün ve yetersiz bir hükümdar olarak vazifelerini ihmal eden Keyhusrev döneminde sultanlık iç çekişmeye düşmüş ve Moğol saldırılarına kötü bir şekilde hazırlanılmıştır. (Mecit, 2017, s. 224) Nitekim kuvvetli ama farklı zümrelerden oluşan ordusuyla sefere çıkan sultan, diğer takviye kuvvetlerin gelmesini beklemeden Köseadağ geçidine doğru harekete geçmiştir. Savaş sırasında sultanın yakını olan genç, aptal ve cahil Rum askerleri sultana "düşman hezimete uğradı" haberini ulaştırmışlardır. Sultan bu haber üzerine mutlu olmuş ve müjdelere verilip eğlence meclisi tertip edilmiştir. Bu sırada Moğol komutanı Baycu, Rum ordusunun atlarının halsizliğini görmüş; askerlerine dönerek ok yağdırmaları emrini vermiş, hepsini hatta Frenkleri ve Gürcüleri bile öldürmüşlerdir. (İbn Bibi, 2014, s. 497, 499; Cahen, 2000, s. 99; Anooshahr, 2014, s. 178) Buna rağmen Sultan Keyhusrev çadırında gecedeki kalma sarhoşlukla hala şarap içmeye devam etmiş ve ordusu toplanamayarak ancak sabah saatlerinde bir araya gelebilmiştir. Bu mağlubiyet Selçuklu ordusunda genel bir panik havası yaratınca bazı kumandanlar kaçmaya başlamışlardır. Şalva oğlu sarhoş bir vaziyette sancakları indirerek kaçmış, Nasûhüddin Farsî de uzunca bir süre çarpıştıktan sonra canını kurtarıp sultana gösterilmesi gereken saygıyı umursamadan; "Böyle bir görüş ve önlemlerle, böyle uğursuz çalışma arkadaşlarıyla nasıl cihangirlikten dem vurur, düşman karşısına çıkarsın? Ülkeyi, milleti ve devleti yok edip Müslümanları ve bütün insanları acılara boğdun." şeklinde ağır sözler sarf edip Halep yolunu tutmuştur. Kaçanlardan biri de beceriksiz ve korkak olarak tasvir edilen Sultan Keyhusrev'dir. (İbn Bibi, 2014, s. 499-500; Quentin, 2006, s. 58; Merçil, 2013, s. 139; Kaymaz, 2014, s. 96)

Anonim *Selçuknâme*, Moğolların Alaeddin Keykubad'ın ölümü üzerine Keyhusrev'in iktidarından ve sefih hayatından memnun olduklarını dile getirir. Müellif, Baycu Noyan'ın "Demür sultan gitti. Artık devlet ve devir sizindir. Yürüyünüz, Rum vilayetlerini alınız." diyerek ordusunu kıskırttığını rivayet eder. Sultanın Moğolların Erzurum'u işgali sırasında şarap içmekle

meşgul olduğu ve Moğolları küçümsediğinden Lala Seyfeddin Sungur'a yardım için oyuncak gibi (az sayıda) asker gönderdiğini belirtir. (Anonim Anadolu Selçukluları Devleti Tarihi, 1952, s. 31; Anonim, Tarih-i Âl-i Selçuk, 2014, s. 43; Turan, 2013, s. 449) Nitekim XII. yüzyıl Bizans tarihçisi Akropolites de iyi babadan olma kötü oğul diye tasvir ettiği Keyhusrev'in aşırı içtiğini, sefahat düşkünü olduğunu, acayip sapık ilişkilerde bulunduğunu, kafası çalışmayan ve genellikle insanlara özgü adetleri olmayan boş kimselerle düşüp kalktığını söylemiştir. Sultanın zevk almalarının sefasını doymazcasına sürdürdüğünü ve Moğollarla savaşmaya kalkarak Müslümanların ordusunun yenildiğini kaydetmiştir. (Akropolites, 2008, s. 75) Quentin, sultanın Köseadağ Savaşı'na giderken bile sarhoş olduğunu belirterek "Eğer Türkler boyun eğdilerse bu hiç şaşırtmaz. Çünkü sultan bir gece önce sarhoştur ve ilk savaşçılar üstün geldiğinde o hala şarap içiyordu." demiştir. (Quentin, 2006, s. 58) Benzer şekilde, Turan da Fransız tarihçi Vincent de Beauvais'ten alıntı yaparak Selçuklu ordusunun mağlubiyetine hayret edilmemesi gerektiğini belirtir. Çünkü Moğollarla başlayan muharebenin başladığı gece sultan tamamıyla sarhoştur. Turan, Sultan'ın, kifayetsizliği ve eğlenceye düşkünlüğünün yanı sıra cahil ve bayağı insanların kıskırtmalarına kanan şaşkın ve korkak tabiatında bir idareci olduğunu vurgular. (Turan, 2013, s. 458)

Keyhusrev harp meydanına haremî, hazineleri ve vahşi hayvanları ile gelerek ordusuna düşmandan hiç korkusu olmadığını göstermek istemiş, hatta belki de Genceli Kiragos'un dediği gibi kışı Mugan Ovası'nda geçireceğine inanmıştır. Ancak onun sefih hayatı, garip hareketleri, muktedir bir kumandan olmaması ve tecrübesiz kişilerin etkisiyle verdiği yanlış kararlar Selçuklu ordusunu hem rencide etmiş hem de maneviyatsız bırakmıştır. (Kiragos, 2007, s. 51) Sümer'e göre de "böyle utanç verici ve sonucu pek ızdıraplı bir mağlubiyetin eşine Türkiye tarihinde rast gelinemez." (Sümer, 1969, s. 9; Cahen, 2000, s. 99; Kaymaz, 2014, s. 96)

Sultan'ın sefahat eleştirilerine yönelik bir diğer rivayet Anonim Selçukname'de onun barış görüşmeleri sürecinde korkak hareket ettiğine ilişkindir. Söz konusu rivayete göre barış görüşmeleri Sultan'ın iradesi dışında gelişmiş ve Keyhusrev yapılan barışın ardından Konya'ya gelebilmiştir. Köseadağ'da yenilgisi sonrası geri çekilerek Amasya önlerine gelen Sahib Mühezzibüddîn, Amasya kadısı Fahreddîn'i çağırarak ve olanları gözyaşları içinde; "Memleketin işi ve saltanatın ahvali genç, bilgisiz ve tecrübesiz Sultan'ın sefiller ve ayak takımıyla düşüp kalkması yüzünden bu hale geldi. Onun eğlenceye olan aşırı düşkünlüğünden işin sonu musibete ve felakete vardı..." sözleriyle anlatmıştır. Daha sonra Sahib Mühezzibüddîn ve kadı Fahreddîn yola çıkarak barış görüşmeleri için Mugan'a varmışlardır. Anonim Selçuknâme'ye göre Selçuklu emirleri Moğollar karşısında aslında bir uyarı niteliğinde barış istemişlerdir. Müellif, Mühezzibüddîn için "akıllı vezir" tabirini kullanmış ve onun Moğol kumandanına "Anadolu'nun sayısız askere sahip olduğunu, bunların sultan Keyhusrev'den babasını öldürdüğü için nefret ettiklerini ve yüz çevirdiklerini, fakat Keyhusrev'in de bildiği üzere eğer bu Anadolu'nun askerleri müttefik olup birleşirse onların karşısında hiçbir ordunun mukavemet edemeyeceğini" söylediğini kaydetmiştir. Bunun üzerine Moğollar bu sözden kuşkulananak sulha razı olmuşlardır. Moğol hanından barış ve eman aldıktan sonra Anadolu'ya dönmüşlerdir. Büyük bir korku içinde bulunan Sultan Keyhusrev, Sahib Mühezzibüddîn Ali'nin, Moğollarla anlaşacağını öğrendikten sonra Menderes kenarını takiben Konya'ya gelebilmiştir. (İbn Bibi, 2014, s. 505; Anonim Türkiye Selçukluları Devleti Tarihi, 1952, s. 32; Münecimbaşı, 2016, s. 82; Melville, 2008, p. 53-54)

Köseadağ yenilgisini doğrudan Keyhusrev'in sefahatıyla ilişkilendirmeyen rivayetler de bulunmaktadır. Ancak söz konusu rivayetlerde de aslında, Keyhusrev'in savaş öncesinde yaptığı ittifak girişimlerindeki eksiklik ve savaş stratejisindeki hatalarının vurgulandığı görülür. Bu bağlamda Ebü'l-Ferec, muharebenin başında Sultan'ın askerlerinin tecrübesiz askerler gibi sırtlarını çevirdiklerinden, Emesa (Humus) emiri ve Maiperkat (Meyyafarikin) emiri Melik Gazi'nin de söz vermelerine rağmen Sultan'ı aldattıklarını bunun üzerine hayretten dona kalan sultanın karısı ve oğullarını alarak Ankara şehrini gittiğini belirtir. (Abu'l Farac, 1999, s. 541-542) Bir diğer tarihçi Aknerli Grigor, Moğol hâkimiyetine girmek isteyen emirlerin ihanet etmesinden

çekinen Sultan Keyhusrev'in gece yarısı ordusuyla kaçtığını iddia eder (Aknerli Grigor, 2007, s. 35). Ahmed b. Mahmud'da geçen rivayete göre Keyhusrev ordusunun kalbine Tatar dehşeti ve korkusu düştüğü için hiçbirisinin savaşma gücü kalmadığını ve henüz savaş şiddetlenmeden kaçmaları üzerine sultanın otağ ve çadırları bırakarak "selâmet der kenâr" düşüncesiyle firar ettiğini rivayet eder. (Ahmed b. Mahmud, 2011, s. 307)

Kiragos'un anlattıklarına göre Moğollar, Köseadağ Savaşı sonrasında Rum sultanlığına ait birçok sancağı tahrip etmiştir. Ancak Moğol saldırıları karşısında firar edip korkusundan kaçan Keyhusrev, bu duruma çare bulamayacak kadar acizdir. (Kiragos, 2007, s. 50) Moğollara karşı koymaktaki aczini görünce elçiler göndererek yapılacak sulh karşılığında altınla birlikte atlar, davarlar, koyunlar ve köleler verme taahhüdünde bulunmuştur. (Abu'l Farac, 1999, s. 544) Sultan ülke yönetiminin dizginini iki tecrübeli emir ve devrin iki önderi olan Sahib ve Naib'e bırakmış, kendisi ise savaşın sıkıntısından kurtulup sefih ve eğlence hayatına devam etmiştir. (İbn Bibi, 2014, s. 511-512; Yazıcızâde Ali, 2014, s. 334a) Yaşanan bu acı hadise 'Baycu Noyan (Sâl-i Baycu)' adıyla hafızalara kazınmış ve ondan sonraki zaman ise "inhitat, feryad ve zillet" devirleri sıfatını almıştır. Anadolu artık buhranlar diyarı haline gelerek ülke artık gerileme, alçalma ve çökme dönemine girmiştir. (Turan, 2013, s. 459)

Konuyla ilgili bir diğer rivayet ise kendisini Keyhusrev'in kardeşi olarak tanıtan ve sultanın sefih hayatını eleştiren bir Türkmen'le ilgilidir. Simon de Saint Quentin'e göre Keyhusrev'in uğradığı yenilgi sonrasında 1249'da kendini I. Alaeddin Keykubad'ın oğlu olarak gösteren "Coterinus" adında bir Türkmen ortaya çıkmıştır. İbn Bibi, Sultan Alaeddin'in oğlu olduğunu iddia eden bu Türkmen'in ismini Ahmed olarak verir. (2014, s. 116-117). Bu Türkmen teşvik edildiği amaca ulaşmak için önce herkesin içinde dövüp azarlayarak annesine sultanın oğlu olduğunu ilan ettirmiştir. Daha sonra ise sözde kardeşi Keyhusrev'in yaşadığı sefih hayat sebebiyle yeteneksiz ve kadınsı biri olduğunu ilan ederek halkın önünde kendini yüceltmıştır. Sultanın Moğollara yenilmesinden dolayı ülkeyi yönetmesinin yakışık almayacağını ve sultan olmak istediğini söyleyerek çevresinde topladığı yirmi bin yandaşıyla Konya ve çevresini yakıp yıkmıştır. Düzmece Türkmen ve isyancılar Candelour (Alanya)'a girmeye hazırlandıkları sırada Lambrus (Namrun yahut Çamlıyayla) beyinin kurnazlığıyla kardeşiyle birlikte ele geçirilmiş ve asılarak cezalandırılmıştır. (Quentin, 2006, s. 59-60; Gordlevski, 1988, s. 67)

Ermeni Müverrih Başkumandan Simbat, Tarsus kuşatıldığı sırada Galonoros (Alâiye) kalesinde işretle meşgul olan sultanın aniden "yetişin, yetişin" diye bağırıldığını ve bunun dışında bir şey söylemeden öldüğünü ifade etmiştir. (Başkumandan Simbat Vekayinâmesi, t.y., s. 87). Yaklaşık dokuz yıl hükümdarlık yapan (Anonim Anadolu Selçukluları Devleti Tarihi, 1952, s. 33; Anonim Târih-i Âl-i Selçuk, 2014, s. 44; Niğdeli Kadı Ahmed, 2015, s. 443) Keyhusrev'in, 1245 yılı sonunda beslediği vahşi hayvanların saldırması sonucu 25 yaşlarındayken Alanya kalesinde aniden öldüğü düşünülmektedir. Buna istinaden sultandan "Alaeddin'in kıt akıllı oğlu" diye bahseden İbn Kesir; onun köpeklerle ve yırtıcı hayvanlarla oynadığından, daha sonra bunları insanlara musallat ettiğinden söz etmiş ve bir defasında da yırtıcı hayvanlardan birinin onu ısırarak ölümüne sebebiyet verdiğini iddia etmiştir. (İbn Kesir, XIII, 1995, s. 308) Anonim Selçuknâme'de ise sultanın Tarsus kuşatması sırasında havanın çarpması sonucu sıtma veya tifoya yakalandığı için 1245 yılı Kasım ayında öldüğü bilgisine yer verilir. (Anonim Anadolu Selçukluları Devleti Tarihi, 1952, s. 33; Anonim Târih-i Âl-i Selçuk, 2014, s. 44)

Keyhusrev'in Babaî isyanı ve Köseadağ Savaşı'nda gösterdiği başarısızlıkların yanında devlet idaresinde gösterdiği olumlu işlerden de bahsedilmektedir. Bu bağlamda başta Haleb hükümdarı olmak üzere Eyyübî melikleri, Artuklular, Kilikya Ermenileri, Trabzon ve İznik Rumları Keyhusrev'in tabiiyetini tanıyarak adına hutbe okutup para bastırarak gerektiğinde kendisine asker ve haraç göndermeyi kabul eden vasallardır. (Turan, 2013, s. 440) Quentin'e göre Keyhusrev, tabi olan devletlerle bu şekilde bağlılık sözleşmesi yaparak kendini tüm dünyanın

hâkimi ilan etmiştir. Frer Simon, II. Keyhusrev'in tahta oturarak dünyanın hâkimi olacak vasıfları Franklar aracılığıyla elde ettiğini, ancak daha sonra kendini Franklardan uzaklaştırmaya başlamasıyla hiçbir zaman eskisi kadar saygı görmediğini iddia etmiştir. (Quentin, 2006, s. 51) Ayrıca Alaeddin Keykubad'ın almak istediği Diyarbakır'a da bu devirde Selçuklu emirleri sancakları dikmişlerdir. (1240-1241). (Gordlevski, 1988, s.57; Yıldırım, 1998, s. 25; Turan, 2013, s. 228) Cahen'e göre de saltanatı boyunca hâkim olduğu topraklar dikkate alındığında Keyhusrev, babasına oranla daha kudretli ve Memlûklerle birlikte Ortadoğu'daki en kuvvetli iki hükümdardan birisidir. (Cahen, 2000, s. 96)

Keyhusrev iktidarında Selçuklu şehirlerinde yapılan mimarî eserler de dönem sanatında onun ideal bir sultan olduğunu ortaya koyma çabasını yansıtır. (Anadolu Selçuklu Eserleri, s. 59, 329, 346, 536, Sevim, 2022, s. 350; Gökhan vd., 2016, s. 89, 91, 111) Nitekim Antalya şehir surları üzerine yaptırılan kulenin inşa kitabesinde (1244) Keyhusrev, "Büyük sultan", "Kralların büyük kralı", "Milletlerin boynunun sahibi", "Dünyanın sultanlarının sultanı", "Arapların ve Perslerin krallarına yakın olan", "Ufukların koruyucusu" ifadeleriyle övülmüştür. Köseadağ Savaşı öncesinde inşa edilen Sırçalı Medrese kitabesinde yer alan "Allah'ın yeryüzündeki gölgesi", "Gıyâsü'd-Dünya ve'd-Din", "İslam'ın ve Müslümanların doruğu", "İnananların komutanının eş-naibi muzaffer Keyhusrev b. Keykubad" (Cahen, 2000, s. 318; Yıldırım, 1998, s. 66; Mecit, 2017, s. 229) gibi benzer unvanların hala iddialı bir şekilde kullanılması ise, Köseadağ yenilgisiyle bağımsızlığını kaybeden Türkiye Selçuklu sultanı için güç kaybının ve Keyhusrev'e selefleri gibi ideal bir hükümdar profili çizilmesi çabasının mimarideki yansımaları olarak nitelendirilebilir. Mecit'e göre bu durum tıpkı İbn Bibi'de olduğu gibi Keyhusrev ve seleflerini Anadolu'nun yegâne meşru sultanları gösterme gayretinden kaynaklanmaktadır. (Mecit, 2017, s. 229-230)

Keyhusrev'den sonra tahta çıkan II. İzzeddin Keykâvus (müstakil saltanatı:1246-1249; müşterek saltanatı: 1249-1262)'un da sefih bir hayat sürmesinden dolayı bazı emirlerin yokluğunda itaatsiz davranacaklarından endişelenerek Moğol sarayına gitmekten geri durduğu iddia edilir. Sultan, Celâleddin Karatay'ın ölümü sonrasında da payitahtta alıştığı sefih hayatı sürdürmüştür. Durumdan rahatsızlık duyan bazı emirler birleşerek IV. Kılıçaslan (1249-1254; 1257-1266)'ı Kayseri'de sultan ilan etmişler ve adına para bastırmışlardır (1254). İzzeddin Keykâvus ise iç savaşa mahal vermemek adına Kılıçaslan ile uzlaşma yollarına başvurmak zorunda kalmıştır (Sümer, 2022, s. 355).

Sonuç

Anooshahr'ın gazî ve sefih hükümdar paradoksunu merkezine alan bu çalışmada II. Gıyâseddin Keyhusrev'in, dönem tarih yazımında düzen ve refahın ardından gelen kaosun sorumlusu olarak gösterilme gerekçeleri ortaya konulmuştur. Bu bağlamda hükümdarın yaşam tarzı, eğlence ve içkiye düşkün olması her ne kadar dönem kaynaklarında tek başına bir sefahat göstergesi olarak değerlendirilmese de hükümet işlerini sekteye uğratması, yozlaştırması ve yıkılış sürecini başlatması eleştirilerin odağında yer almasına neden olmuştur.

Gazî sultanlarda da benzer sefahat örnekleri görülebilmemesine rağmen sefih yönü ön plana çıkan hükümdarlara yöneltilen eleştiriler, aslında Türk-İslâm kültüründe idealize edilen gazî sultan imgesine atıfta bulunan ikircikli popülist yaklaşımlardır. Bu bağlamda dönem yazını, devlet adamlarının etkisi ve baskısında kaldığı, mali konularda tedbirsiz davrandığı, devlet idaresinde kabiliyetsiz hareket ettiği, ahlaki bozuklukları, korkaklığı, eğlenceye, içkiye ve kadınlara düşkün olduğu iddialarıyla II. Gıyâseddin Keyhusrev'i sefih hükümdar olarak nitelendirmiştir. Diğer bir ifadeyle dönem kronikleri, Keyhusrev devrine ait sefahat anlatılarını Türkiye Selçuklularının maddi ve manevi çöküşüne gerekçe göstermiştir. Keyhusrev'in, dış siyasette komşu devletlere ve krallıklara hâkimiyetini kabul ettirmesi, devletin topraklarını genişletmesi ve birçok medrese, cami, han ve bunlara ait vakıflar ihdas etmesi ise devleti yıkılış sürecine götüren sefih bir sultan olarak yöneticilik zaafiyetlerinin gölgesinde kalmıştır.

Kaynakça

- Ahmed bin Mahmud. (2011). *Selçuknâme* (E. Merçil, Haz.). Bilge Kültür Sanat Yayınları.
- Ahmet Eflâkî. (1973). *Âriflerin menkıbeleri* (T. Yazıcı, Çev.; Cilt 1). Hürriyet Yayınları.
- Aknerli Grigor. (2007). *Okeçü milletin tarihi* (H. D. Anreasyan, Çev.). Yeditepe Yayınevi.
- Akropolites. (2008). *Vekâyiname* (B. Umar, Çev.). Arkeoloji ve Sanat Yayınları.
- Aksarayî. (2000). *Müsâmeretü'l-abbâr* (M. Öztürk, Çev.). TTK Basımevi.
- Altunsoy, N. (2021). *Türkiye Selçukluları Döneminde Gayrimüslimler*. TTK Basımevi.
- Anonim. (1952). *Anadolu Selçukluları Devleti tarihi III (Histoire des Seldjoukides d'Asie Mineure)* (F. N. Uzluk, Çev.). TTK Basımevi.
- Anonim. (2014). *Târih-i Âl-i Selçuk (Anonim Selçuknâme)* (H. İ. Gök & F. Çoşguner, Haz.). Atıf Yayınları.
- Anooshahr, A. (2014). *Gazi sultanlar ve İslâmın sınırları (geç orta çağ ve erken modern dönemlere ilişkin karşılaştırmalı bir inceleme)* (Y. K. Taştan, Çev.). Ötüken Yayınları.
- Apaydın, H. Y. (1996). Hacir. İçinde *İslam Ansiklopedisi* (Cilt 14, ss. 513-517). Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları.
- Ayönü, Y. (2014). *Selçuklular ve Bizans*. TTK Yayınları.
- Bayram, M. (1994). Selçuklular zamanda Anadolu'da bazı yöreler arasındaki farklı kültürel yapılanma ve siyasî boyutları. *Selçuk Üniversitesi Türkiyat Araştırma Dergisi*, (1), 79-92.
- Belâzürî. (1996). *Ensâbu'l-eyrâf* (S. Zekkar & R. Zirikli, Tahk.; Cilt 5). Dâru'l-Fikr.
- Beyhakî. (2022). *Târih-i Beyhakî* (N. Lügal, Çev.). TTK Basımevi.
- Bezer, G. Ö. (2020). İldenizliler. İçinde *İslam Ansiklopedisi* (Cilt 22, ss. 82-84). Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları.
- Cahen, C. (2000). *Osmanlılardan önce Anadolu* (E. Üyepazarcı, Çev.). Tarih Vakfı Yurt Yayınları.
- Canby, S. R., Beyazıt D., Rugiadi M. & Peacock, A. C. S. (2022). *Saray ve kozmos Selçukluların muhteşem çağı* (E. Gökyaran, Çev.). Yapı Kredi Yayınları.
- Elvan Çelebi. (2014). *Menâkıbu'l-kudsîyye fî menâsibi'l-ünsîyye* (İ. Erünsal & A.Y. Ocak, Haz.). TTK Basımevi.
- Ersan, M. (2010). *Türkiye Selçuklu Devletinin dağılışı*. Birleşik Yayınevi.
- Akropolites, G. (2008). *Vekâyiname* (B. Umar, Çev.). Arkeoloji ve Sanat Yayınları.
- Gordlevski, V. A. (1988). *Anadolu Selçuklu Devleti* (A. Yaran, Çev.). Onur Yayınları.
- Gökhan, İ., Koçak, K. & Saraç, H. (2016). Anadolu Selçukluları Döneminde Nevşehir, Niğde, Kayseri ve Aksaray çevresinin siyasî, sosyal, ekonomik ve kültürel tarihi. *Cappadocia Journal*, 7, 83-117. <https://www.10.18299/cahij.106>
- Gregory Abû'l-Farac. (1999). *Abû'l-Farac tarihi* (Ö. R. Doğrul, Çev.; Cilt 2). TTK Basımevi.
- Huseynî. (1999). *Abharu'd-Devleti's-Selçukîyye* (N. Lügal, Çev.). TTK Basımevi.
- İbn Bibi. (2014). *El-Evâmirü'l-alâ'yye fî'l-umûri'l-alâ'yye* (M. Öztürk, Çev.; Cilt 2). TTK Basımevi.
- İbn Kesir. (1995). *El-Bidâye ve'n-nihaye* (M. Keskin, Çev.; Cilt 8). Çağrı Yayınları.
- İbnü'l-Esir. (1991). *El-Kâmil fî't-tarih terciimesi* (A. Ağırakça, Çev.; Cilt 7). Bahar Yayınları.
- İsfehani. (1995). *El-Egani* (Cilt 15). Darü'l-Kütübü'l-İlmiyye.
- Kafesoğlu, İ. (1992). *Selçuklu tarihi*. MEB Yayınları.
- Kahraman, A. (2002). Ebu Hanife'nin icthatlarında insan hürriyetine ve onuruna verdiği önemi gösteren bir örnek -sefihin hacir edilmemesi-. *İslami Araştırmalar Dergisi*, 15(1-2), 247-253.

- Karaman, H., Özek, A. & Turgut, A. (Haz.). (1997). *Kur'an-ı Kerim ve açıklamalı meâli*. Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları.
- Kaymaz, N. (1965). Anadolu Selçuklularının inhitatında idare mekanizmasının rolü II. *Tarih Araştırmaları Dergisi*, 3(4-5), 23-61.
- Kaymaz, N. (2014). *Anadolu Selçuklu sultanlarından II. Gıyasü'd-din Keybüsrev ve devri*. TTK Basımevi.
- Kazvîni, H. M. (2015). *Tarih-i güzîde (Zikr-i pâdişâhân-i Selçukiyan)* (E. Göksu, Ed.). Bilge Kültür Sanat Yayınları.
- Kılıç, Ü. (2007). Yezid b. Muaviye'nin şahsiyetinin oluşumunda etkili olan unsurlar. *C.Ü. İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 11(1), 69-89.
- Kılıç, Ü. (2013). Yezîd I. İçinde *İslam Ansiklopedisi* (Cilt 43, ss. 513-514). Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları.
- Kiragos. (2007). *Ermeni kaynaklarında Türkler ve Moğollar* (H. Oktay, Çev.). Selenge Yayınları.
- Koca, S. (2010). Türkiye Selçuklu tarihine damgasını vuran menfur bir cinayet: Sultan I. Alâeddin Keykubâd'ın zehirlenmesi. *Selçuk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, (27), 347-369.
- Kütük, A. (2018). Köseadağ Savaşı'nın kaybedilmesinde II. Gıyaseddin Keyhüsrev'in kişiliği ve uygulamalarının rolü. İçinde A. Kaya (Ed.) *1243 Köseadağ Savaşı* (ss. 289-314) Cumhuriyet Üniversitesi Yayınları.
- Mecit, S. (2017). *Anadolu Selçukluları (bir hanedanın evrimi)*. İletişim Yayınları.
- Melville, C. (2008). Anatolia under the Mongols. In K. Fleet (Ed.) *The Cambridge history of Turkey*. (pp. 51-101). Cambridge University Press.
- Merçil, E. (2013). *Müslüman Türk Devletleri tarihi*. Bilge Kültür Sanat Yayınları.
- Mesudî (2004). *Murûc ez-zeheb* (Cilt 3-4). Darü'l Kütübî'l-İlmiyye.
- Mirhand, M. H. M. (2018). *Ravzatü's-safâ* (E. Göksu, Çev.). TTK Yayınları.
- Müneccimbaşı Ahmed. (2016). *Câmiu'd-düvel (Selçuklular tarihi)* (A. Özgül, Haz.; Cilt 2). Kabalıcı Yayıncılık.
- Nesevî. (1934). *Sîretü's-Sultân Celâlidîn Mengübertî* (N. Asım, Çev.). Devlet Matbaası.
- Niğdeli Kadı Ahmed. (2015). *El-Veledü's-şefîk ve'l-bâfîdü'l-hâlik'î* (A. Ertuğrul, Çev.; Cilt 1) TTK Yayınları.
- Nizamü'l-Mülk. (2009). *Siyasetname* (M. T. Ayar, Çev.). Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.
- Ocak, A. Y. (2009). *Babailer İsyanı*. Dergâh Yayınları.
- Onur, M. (2016). İslam hukukunda sefeh durumu ve sefihin hacri. *Kilis 7 Aralık Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 3(5), 107-129.
- Ömerî. (2014). *Mesâlikü'l ebsâr (Türkler hakkında gördüklerim ve duyduklarım)* (A. Batur, Çev.). Selenge Yayınları.
- Öztürk, N. (Haz.). (2008). *Oruç Beğ tarihi (1288-1502)*. Çamlıca Basımevi.
- Peacock, A. C. S. (2016). *Anadolu Selçukluları Orta Çağ Ortadoğusu'nda saray ve toplum* (S. Aykut, Çev.). Yapı Kredi Kültür Sanat Yayınları.
- Sevim, A. (2022). Keyhusrev II. İçinde *İslam Ansiklopedisi* (Cilt 25, ss. 348-350). Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları.
- Sevim, A. & Merçil, E. (1995). *Selçuklu Devletleri tarihi*. TTK Basımevi.
- Sıbt İbnü'l-Cevzî. (1434/2013). *Mir'atü'z-çamân* (İ. Zeybek, Tahk.; Cilt 22). Dâru'r-Risâleti'l-Âlemiyye.

- Simbat G. (1946). *Başkumandan Simbat vekayinâmesi (951-1334)* (H. D. Andreasyan, Çev.) TTK Kütüphanesi (Basılmamış nüsha).
- Quentin, S. D. S. (2006). *Bir keşişin anılarında Tatar ve Anadolu* (E. Özbayoğlu, Çev.). DAKTAV Yayınları.
- Sümer, F. (1969). Anadolu'da Moğollar. *Selçuklu Araştırmaları Dergisi*, (1), 1-144.
- Sümer, F. (2022). Keykâvus II, İçinde *İslam Ansiklopedisi* (Cilt 25, s. 355). Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları.
- Sümer, F. (2009). Selçuklular. İçinde *İslam Ansiklopedisi* (Cilt 36, ss. 365-371). Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları.
- Şen, Z. (2021). Türkiye Selçuklu Sultanı II. Gıyâseddin Keyhusrev'in karakter incelemesi. *Selçuk Üniversitesi Selçuklu Araştırmaları Dergisi*, (14), 255-284.
<https://doi.org/10.23897/usad.961361>
- Taberî. (t.y.). *Tarih-i Taberî* (M. F. Gürtunca, Çev.; Cilt 2). Sağlam Yayınevi.
- Turan, O. (1969). *Selçuklular tarihi ve Türk İslam medeniyeti*. Turan Neşriyat.
- Turan, O. (2013). *Selçuklular zamanında Türkiye*. Ötüken Yayınları.
- Yazıcızâde Alî. (2014). *Selçuk-nâme -indeksli tıpkıbasım-* (A. Bakır, Haz.). Türk Tarih Kurumu Yayınları.
- Yıldırım, M. (1998). 2. *Gıyaseddin Keyhüsrev Devri* (Tez No. 86309). [Yüksek lisans tezi, Niğde Üniversitesi], YÖK Ulusal Tez Merkezi.
- Yinanç, M. H. (2014). *Türkiye tarihi Selçuklular Devri* (R. Yinanç Haz.; Cilt 2). TTK Yayınları.